

листи, фотографії та інші дані можуть стати важливими доказами в судових справах. Загалом, цифрові технології дають змогу правоохоронним органам ефективніше боротися з незаконним обігом наркотиків та притягати винних до відповідальності.

Переваги цифрового виявлення слідів наркотиків

Швидкість та ефективність: цифрові методи дають змогу швидко здійснювати пошук та аналіз великої кількості даних.

Збереження доказів: цифрові дані можуть бути надійно збережені та використані в судових справах.

Відкритість і доступність: багато інструментів цифрової форензики доступно для використання.

Виклики цифрового виявлення слідів наркотиків

Приватність і етичність: важливо дотримуватися принципів приватності та етики при використанні цифрових методів виявлення слідів.

Технічні обмеження: деякі зловмисники можуть застосовувати захист, щоб ускладнити виявлення слідів наркотиків.

Отже, застосування цифрових технологій у виявленні слідів незаконного обігу наркотиків на комп'ютерах і мобільних пристроях є необхідним інструментом для боротьби із цією серйозною проблемою. Цифрова форензика та аналіз цифрових доказів дають змогу правоохоронним органам ефективно реагувати на цю загрозу та притягувати тих, хто зловживає наркотиками, до відповідальності.

Перелік джерел посилання

1. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet. Academic Press. 2011. URL: <http://www.elsevierdirect.com/product.jsp?isbn=9780123742674> (дата звернення: 01.09.2023).
2. Holt T. J., Bossler A. M. Examining the Applicability of Lifestyle-Routine Activities Theory for Cybercrime victimization. *Deviant Behavior*. 2009. № 30(1). Pp. 1—25. DOI:10.1080/01639620701876577 (дата звернення: 01.09.2023).
3. Soska K., Christin N. Automatically Detecting Vulnerable Websites Before They Turn Malicious. *Proceedings of the 23rd ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security*. (San Diego, CA August 20–22, 2014). San Diego, 2014. URL: <https://www.usenix.org/conference/usenixsecurity14/technical-sessions/presentation/soska> (дата звернення: 01.09.2023).

**Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»: головні віхи столітнього розвитку**

Сергій Чернявський,

д-р юрид. наук, проф., заслуж. діяч науки і техніки України, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>,
e-mail: 0677443745s@gmail.com

Володимир Юсупов,

д-р юрид. наук, проф., Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>, e-mail: yusupov1vv@gmail.com

Розглянуто головні віхи розвитку Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» з часу його утворення і донині. Досліджено етапи становлення та розвитку інституту з урахуванням сучасних реалій війни в Україні. Розкрито роль Центру в експертному забезпеченні правосуддя в Україні.

Ключові слова: криміналістика; судова експертиза; Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»; судово-експертна діяльність.

**National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»:
Century-Long Development Highlights
Serhii Cherniavskiy, Volodymyr Yusupov**

This article examines the principal stages in the development of the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» from its inception to the present day. It delves into the Center's formation and evolution, considering the contemporary backdrop of Ukraine's wartime challenges. The article also elucidates the Center's pivotal role in providing forensic science services for the justice authorities in Ukraine.

Keywords: *criminalistics; forensic science; National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», forensic practice.*

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — *Центр*) є однією з найстаріших і провідних судово-експертних установ системи юстиції України. Його очолювали: М. С. Бокаріус (1923—1931), М. М. Бокаріус (1931—1946), В. П. Колмаков (1946—1967), М. В. Скорик (1967—1997), М. Л. Цимбал (1997—2010), А. І. Лозовий (2010—2016), О. М. Ключев (2016—2023), а з 31 серпня посаду директора Центру обіймає С. А. Тюленев.

Центр має тривалу столітню історію створення і розвитку. Його було започатковано відповідно до «Положення про кабінети науково-судової експертизи», затвердженого Радою Народних Комісарів (далі — *РНК*) 10 липня 1923 р. У Положенні зазначалося, що з метою проведення різних науково-технічних досліджень із судових справ засновуються в містах Харків, Київ та Одеса крайові кабінети науково-судової експертизи у складі таких секцій: 1) хімічних і фізико-хімічних досліджень; 2) судово-медичних, макро- і мікроскопічних досліджень; 3) судово-фотографічних досліджень; 4) ідентифікації особи (дактилоскопія, пороскопія, антропометрія та ін.). Ініціатором, організатором і першим керівником Харківського кабінету став завідувач кафедри судової медицини медичного факультету Харківського державного університету, відомий учений, судовий медик і криміналіст М. С. Бокаріус. З початку свого створення кабінет експертно обслуговував Харківщину, Полтавщину, Донеччину.

Завдяки значному досвіду М. С. Бокаріуса щодо проведення судово-медичних експертиз Харківський кабінет виокремлювався серед інших експертних установ. Зокрема, в Інструкції крайовим кабінетам науково-судової експертизи, затвердженій 30 листопада 1923 р. Народним комісаріатом юстиції, з-поміж завдань зі здійснення науково-технічних досліджень лише Харківському кабінету науково-судової експертизи дано змогу проводити судово-медичні дослідження, пов'язані з розтином трупів.

У грудні 1931 р., після смерті заслуженого професора М. С. Бокаріуса, уряд України, ураховуючи його заслуги у створенні й організації Харківського кабінету науково-судової експертизи, присвоїв закладу ім'я вченого.

До початку Другої світової війни на території України вітчизняні судово-експертні установи системи юстиції, зокрема Харківський кабінет, змінили статус на «інститути науково-судової експертизи», зазнали структурних реорганізацій, пов'язаних зі створенням нових секцій (дослідження тіла людини, особи злочинця) та ліквідацією деяких, уведенням «наукових» посад, запровадженням підготовки аспірантів та ін.

Роботу Харківського НДІСЕ на початку війни було призупинено. Чимало працівників інституту пішли на фронт. Після звільнення м. Харкова з'ясувалося, що знищено майно інституту, будівлю зруйновано. 4 листопада 1943 р. РНК видала постанову про поновлення роботи Харківського інституту науково-судової експертизи. В інститут почали повертатися із фронту або тилу працівники. Інститут фактично почав свою діяльність з 1944 р. [1, с. 43]

Для повоєнного періоду в історії Харківського НДІСЕ характерні розширення обсягів науково-дослідної, науково-експертної, методичної і профілактичної роботи, підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації.

Важливі для судово-експертної діяльності нормативно-правові акти прийнято в Україні 1960 р., а саме: Кримінальний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс і Закон «Про судову експертизу». Уперше отримав регламентацію інститут спеціалістів у кримінальному процесі. Окрема глава Кримінально-процесуального кодексу передбачала проведення експертизи. Нове законодавство істотно розширювало коло питань, для розв'язання яких стало можливим застосовувати спеціальні знання. Це сприяло активізації роботи з удосконалення науково-технічних засобів, методик проведення судових експертиз, призвело до оновлення відомчих нормативних документів щодо діяльності судово-експертних установ системи юстиції. Зокрема, у березні 1962 р. набрало чинності нове Положення про науково-дослідні установи судової експертизи Міністерства юстиції, відповідно до якого запроваджено нову структуру інститутів, а саме: 5 відділів — криміналістичної ідентифікації особи, судово-фізичних і трасологічних досліджень, судово-хімічних досліджень, судово-біологічних досліджень, судово-технічних досліджень; фотолабораторія, бібліотека, науково-методичний кабінет та господарча частина.

1973 р. створено Донецьке відділення Харківського НДІСЕ, що було зумовлено необхідністю оптимізації експертного забезпечення процесу розкриття та розслідування злочинів на Донбасі. Відділення функціонувало до 1995 р., коли створено Донецький НДІСЕ.

Працівники Харківського НДІСЕ готували дисертаційні дослідження, зокрема докторські дисертації успішно захистили: В. П. Колмаков, «Криминалистические методы расследования и предупреждения преступлений против жизни» (1962); Л. Ю. Ароцкер, «Криминалистические методы в судебном разбирательстве уголовных дел» (1965); Г. Л. Грановський, «Теоретические основы и методы трасологической идентификации личности» (1968); З. М. Соколовський, «Проблема использования в уголовном судопроизводстве специальных знаний при установлении причинной связи явлений (криминалистическое и процессуальное исследование)» (1968); М. В. Салтевський, «Теоретические основы установления групповой принадлежности в судебной экспертизе (методологические и правовые проблемы)» (1969). Фахівці-криміналісти — доктори та кандидати наук — зробили вагомий внесок у розвиток наукових основ судової експертології, упровадження в експертну практику нових методів дослідження речових доказів, формування молодого покоління судових експертів.

1990 р. організовано Кримське відділення Харківського НДІСЕ.

Після здобуття Україною незалежності було розпочато оновлення нормативно-правової бази щодо здійснення судово-експертної діяльності. 25 лютого 1994 р. прийнято Закон України «Про судову експертизу». Реалізуючи Закон України «Про судову експертизу», прийнято низку підзаконних документів, що унормовують ведення державного реєстру атестованих судових експертів, взаємодію з органами досудового розслідування, установлюють кваліфікаційні класи судових експертів та ін. Зокрема, відповідно до ст. 9 та 16 Закону України «Про судову експертизу», наказами Міністерства юстиції затверджено Положення про державний реєстр атестованих судових експертів державних і підприємницьких структур і громадян, Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестації судових експертів, Положення про кваліфікаційні класи судових експертів, тощо. [2, с. 162–163]

Отже, з 1995 р. діяльність експертних установ України набула чіткої нормативної регламентації на законодавчому та відомчому рівнях.

1999 р. створено Севастопольське відділення Харківського НДІСЕ.

Поступово в судово-експертну діяльність запроваджували електронно-обчислювальні машини, які давали змогу автоматизувати процеси експертних досліджень, формувати висновки експертиз, опрацьовувати статистичні дані. Так, у Харківському НДІСЕ для підвищення рівня достовірності висновку експерта розроблено методи математичного опрацювання результатів за допомогою комп'ютерної техніки: програму «Мінерал» використовували під час вивчення мінералогічного

складу та домішок ґрунту, для підрахунків даних статистичного аналізу — програму «Статистик».

Уперше в Україні 2000 р. працівники інституту розробили теоретичні та методичні засади експертизи стану доріг, дорожніх умов на місці дорожньо-транспортної пригоди, які впроваджено в експертну практику. Визначено відповідність техніко-експлуатаційних показників доріг нормативним параметрам, геометричні показники доріг та їхніх елементів [3, с. 93].

Значну роль у поширенні криміналістичних знань відіграли періодичні видання, започатковані Харківським НДІСЕ, а саме: «Експертная практика», «Практика криміналістической экспертизы Харьковского НИИСЭ», «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», «Архів кримінології та судових наук».

Докторські дисертації захистили працівники Харківського НДІСЕ І. А. Петрова, С. В. Євдокіменко, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. М. Васильєв, А. А. Русицький, А. О. Полянський, Г. А. Спіцина.

Із 2018 р. Центр є членом міжнародної організації *ENFSI* (Європейська мережа судово-експертних установ).

За поданням Міністерства юстиції України та пропозицією Кабінету Міністрів України, 28 серпня 2020 р. Президент України видав Указ № 366/2020 «Про надання Харківському науково-дослідному інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України статусу національного наукового центру».

Нині Центр проводить експертизи з понад 70-ти видів експертних спеціальностей, серед яких є унікальні, тобто такі, що виконуються лише в цій установі. Це дослідження технічної експлуатації електроустаткування, дорожньо-технічні дослідження тощо. Більшість експертиз, проведених співробітниками Центру, носить новаторський характер, базується на новітніх досягненнях науки й техніки, зокрема й на авторських розробках.

Сьогодні колектив Центру — це творче співтовариство професійних експертів і науковців (12 докторів наук, 36 кандидатів наук, 10 професорів, 17 доцентів і старших наукових співробітників) [4]. Центр має ліцензію на освітню діяльність із підготовки докторів філософії в галузі права за судово-експертним профілем. Він активно працює в умовах реформування кримінального процесуального законодавства, органів кримінальної юстиції, нововведень щодо порядку призначення судових експертиз тощо. Згуртований колектив Центру виконує поставлені завдання на високому рівні, забезпечуючи правосуддя України у складний воєнний час незалежними, кваліфікованими та об'єктивними експертизами, орієнтованими на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Перелік джерел посилання

1. Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України : 95 років сумлінного служіння істині / авт.-укл. : О. М. Ключев, О. П. Угровецький, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. / за ред. О. М. Ключєва. Харків, 2018. 192 с.
2. Столітній шлях судової експертизи в Україні (1918—2018 рр.) : монографія / авт.-укл. : О. М. Ключев, О. П. Угровецький, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. / за ред. О. М. Ключєва. Харків, 2018. 336 с.
3. Цимбал М. Експертне забезпечення правосуддя в Україні — важливий аспект розвитку правової держави. *Право України*. 2001. № 6. С. 93–96. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.15 (дата звернення: 04.09.2023).
4. Сучасність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». URL: <https://www.hniise.gov.ua/14691-suchasnst.html> (дата звернення: 04.09.2023).